

De reis van hier naar later

Constructief aan een wereldsamenleving werken waarin alle mensen (nu en in de toekomst) tot hun recht komen en waarin geweld, sociaal-economische ongelijkheid en roofoverval op het milieu daadwerkelijk worden teruggedrongen. Dat is duurzame ontwikkeling en betekent:

- een rechtvaardige verdeling van middelen, zowel tussen Noord en Zuid als in elke staat;
- een absolute voorrang voor de basisbehoeften van alle mensen;
- een eerlijke wereldhandel;
- de ontwikkeling van een economie binnen de strikte grenzen die het milieu stelt, zodat ook de toekomstige generaties menswaardig kunnen leven;
- respect voor alle mensenrechten, verregaande participatie van de bevolking op alle beslissingsniveaus en inkringing van militaire uitgaven;
- respect voor en behoud van culturele diversiteit.

Duurzame Ontwikkeling is dikwijls een vaag begrip. Dat maakt het net zo aantrekke-

lijk voor educatieve doeleinden, want educatie is ook eerder *reis* dan *bestemming*.

Ook hier ligt het einddoel niet vast.

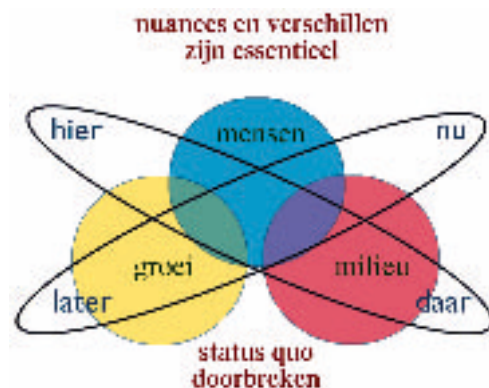
Natuur- en Milieueducatie (NME) en milieuzorg zijn cruciale middelen in de ontwikkeling van een maatschappij die zichzelf economisch, ecologisch, sociaal en cultureel duurzaam wil noemen.

Duurzame Ontwikkeling bouwt bruggen:

- tussen **nu** en **later** (behoeften en rechten van mensen nu en van toekomstige generaties);
- tussen **hier** en **daar** (wereldwijde samenwerking, 'act locally think globally');
- tussen verschillende gebieden: sociale ontwikkeling (**mensen**), economische ontwikkeling (**groei**), ecologische ontwikkeling (de aarde, het **milieu**, onze planeet), gebieden die meestal op slechte voet met elkaar zijn. Op het moment dat er beslissingen moeten worden genomen, komen die verschillen aan de oppervlakte.

Het komt erop aan om termen als *juist* en *verkeerd* te vermijden: iets is niet óf duurzaam óf niet duurzaam. (cfr. President Bush die na 11 september zei: "je bent vóór of tegen ons.")

Dat is net wat *educatie* inhoudt: nuances en tegenstellingen *niet* elimineren. Die zijn juist essentieel om op persoonlijke gronden te beslissen en met tegengestelde belangen, waarden en normen te leren omgaan. Het is de enige manier om het *status quo* te doorbreken.

Secundair

De Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele aangelegenheden (DWTC) publiceerden twee dossiers over duurzame ontwikkeling:

1. **‘Duurzame Ontwikkeling, je eerste stappen’** voor de **eerste drie jaren** van het secundair onderwijs.
2. **‘Duurzame Ontwikkeling, eerst begrijpen dan handelen’** voor de **hoogste drie jaren** van het secundair onderwijs.

Beide brochures zijn nuttige instrumenten voor de leraar, maar ook geschikt als documentatie voor de leerlingen. Een definitie van duurzame ontwikkeling en thema's als **verstedelijking, transport en productie- en consumptiepatronen** komen erin aan bod. De dossiers maken een duidelijke analyse van de complexiteit van de problemen en openen de weg voor mogelijke oplossingen voor de verschillende actoren. Elke bladzijde werd als een *zelfstandige steekkaart* opgesteld. Dat heeft verschillende voordelen:

- je hoeft niet alle thema's even grondig te bestuderen;
- het is niet nodig dat je voor alle onderdelen alle aspecten verwerkt;
- je start met een thema naar keuze.

Het blijft wel belangrijk om de onderlinge samenhang tussen de verschillende aspecten, actoren en de mogelijke oplossingen te duiden.

Elk deel bevat adressen, internetsites en publicaties voor wie er meer over wil weten.

Je bestelt de beide gratis dossiers bij de DWTC, M.C. Bex, tel. 02 238 34 81 of je downloadt ze via www.belspo.be

De term 'Sustainable Development' (duurzame ontwikkeling) komt in 1987 voor het eerst voor in het rapport 'Our Common Future' van de VN-Commissie over Milieu en Ontwikkeling. Dit rapport wordt ook het Brundtland-rapport genoemd, naar de toenmalige voorzitter van de commissie die in 1983 werd opgericht.

Het besef was gegroeid dat onze huidige levenswijze de aarde te veel blootstelt aan onherroepelijke bedreigingen.

Secundair

Nieuwe modellen

Vakoverschrijdende eindtermen zijn een middel om meer samenhang in het curriculum van de school te brengen.

Het departement Onderwijs pakte onlangs uit met **‘Over de grenzen. Vakoverschrijdende eindtermen in de tweede en derde graad van het secundair onderwijs’**: een brochure om scholen bij de realisatie van de vakoverschrijdende eindtermen te helpen en hen inspiratie te geven om **op een eigen manier de vakoverschrijdende thema's te realiseren**.

In het eerste deel van de publicatie vind je in tabelvorm en per thema elke vakoverschrijdende eindterm. Voor elke eindterm werd een concreet voorbeeld uitgewerkt dat aantoont hoe je op school deze eindterm kan aanpakken.

De brochure besteedt zowel bijzondere aandacht aan de samenhang tussen de eindtermen van de vakken en/of vakoverschrijdende eindtermen van andere thema's (*horizontale samenhang*) als aan de samenhang met de vakgebonden en/of vakoverschrijdende eindtermen van de onderliggende graad (*verticale samenhang*). Alle vakgebonden en vakoverschrijdende eindtermen werden daarom *gescreend* en waar mogelijk inhoudelijk gekoppeld aan een of meer vakoverschrijdende eindtermen van een bepaald thema.

Het tweede deel reikt **modellen** aan waarmee **scholen de vakoverschrijdende eindtermen in de schoolorganisatie kunnen inbouwen**. Zo kunnen de vakoverschrijdende eindtermen 'verkaveld' worden in de verschillende vakken of kunnen ze per thema aan een leervak worden toegewezen. In een ander model staat niet het vak maar het thema centraal. Hierin zoek je naar methoden om vakken aan het thema te laten bijdragen. Dat vraagt om een meer doordacht beleid dan de vorige modellen. Je kan gedurende een bepaalde

periode een thema ook projectmatig uitwerken. Hierdoor kan het 'vakoverschrijdende' aspect dan weer verloren gaan. Tot slot is er het 'integratiemodel', waarbij het thema volgens een goed doordachte visie en planning in een groot aantal vakken en in een aantal aspecten van het schoolgebeuren wordt geïntegreerd. Deel drie geeft **toelichting bij het instrument dat de inspectie tijdens haar schooldoorlichtingen gebruikt** om na te gaan in hoeverre de school aan haar inspanningsverplichting voor de vakoverschrijdende eindtermen voldoet.

Binnen het thema 'milieueducatie' bekleedt het project 'Milieuzorg Op School' een belangrijke plaats. Een bezoek aan de webstek van MOS wordt hier aanbevolen. De brochure werd samengesteld door de Dienst voor Onderwijsontwikkeling samen met externe experts.

Willy Sleurs, departement Onderwijs

Elke school ontvangt twee gratis exemplaren van de brochure. Bijkomende exemplaren bestel je tegen overschrijving van 8 euro per stuk op het rek. nr. 091-2203006-68 van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Onderwijs - Verkoop Publicaties, 1210 Brussel. Je vermeldt hierbij het ref. nr. 225.1. Een elektronische versie van de brochure (pdf-bestand) is beschikbaar op: www.ond.vlaanderen.be/dvo/publicaties/publicaties.htm Je klikt op 'Over de grenzen'.

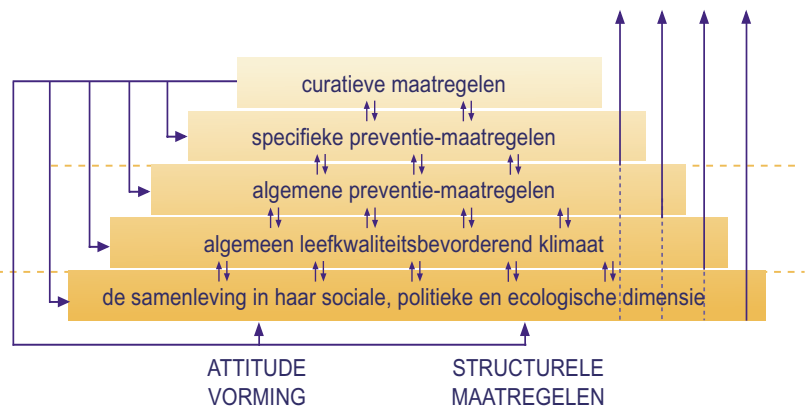
De eindtermen en ontwikkelingsdoelen, die eerder enkel voor de eerste graad van het secundair onderwijs golden, worden vanaf dit schooljaar geleidelijk in de tweede en derde graad ingevoerd. Vanaf september startte het eerste leerjaar van de tweede graad ermee, zodat uiteindelijk op 1 september '05 in alle graden en onderwijsvormen zowel de vakgebonden als de vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen in voege zijn. In de eerste graad zijn er vakoverschrijdende eindtermen voor vijf thema's: leren leren, sociale vaardigheden, opvoeden tot burgerzin, gezondheidseducatie en milieueducatie. In de tweede en derde graad komt daar voor alle onderwijsvormen het thema muzisch-creatieve vorming bij. Het ASO krijgt er een aantal vakoverschrijdende eindtermen voor het thema technisch-technologische vorming bovenop. Zo maken ook de leerlingen van het ASO kennis met een aspect dat in hun onderwijsvorm minder aan bod komt.

KWALITEIT IN DUURZAME SCHOOL

Van drinkfontein naar druggebruik

Een camera in de nek, alle deuren op slot, controle bij het binnen en buiten gaan op school. Sommige ingrepen werken preventief maar maken er het samenleven, werken, spelen, wonen, schoollopen niet beter of aangenamer op.

Preventie en de aanpak van problemen in school of buurt gebeuren niet in het luchtledige. Preventie maakt deel uit van de ruimere maatschappij en draagt bij tot een positief samenlevingsklimaat.

Het model 'preventiepiramide' geeft een kader om over preventie na te denken. De piramide bestaat uit vijf niveaus waarop je verschillende preventieve maatregelen kan nemen.

- Op niveau 0 plaats je de samenleving: de **sociale**,

economische, ecologische en politieke aspecten van onze maatschappij.

- Op *niveau 1* bevindt zich de fundamentele preventie. Hier situeert zich het algemeen **leefkwaliteitsbevorderend** beleid van de school. Zowel analyse als aanpak zijn hier niet-probleemgericht: een aangenaam leraarslokaal dat tot gesprek uitnodigt; **de ecologische (her)inrichting van de school**; het voorzien in een drinkfontein, degelijke drankjes en tussendoortjes in milieuvriendelijke verpakking als basiskwaliteit van het schoolgebeuren.
- *Niveau 2* bevat algemene preventie maatregelen, dus niet-probleemgerichte antwoorden op specifieke problemen: de organisatie van middagactiviteiten om vandalenstreken te voorkomen; **groene, rustgevendde hoeken** op de speelplaats om agressief gedrag te verminderen of voorkomen.
- Op *niveau 3* worden specifieke, probleemgerichte maatregelen genomen om problemen te voorkomen, bijvoorbeeld voorlichting over druggebruik.
- Op *niveau 4* tenslotte situeren we maatregelen die zich op de grens van het preventieve en het curatieve bevinden, bijvoorbeeld bemiddeling bij een conflict tussen leerkracht en leerling.

Het model houdt een hiërarchie in. Meer fundamentele en positief georiënteerde maatregelen gaan telkens de specifiekere maatregelen vooraf. Ieder niveau moet stevig genoeg zijn om er een ander op te bouwen.

De preventiepiramide kan je helpen om:

1. preventieve maatregelen te inventariseren en te ordenen;
2. ze te verbinden met hun brede sociaal-culturele context;
3. ze op deze context te oriënteren.

Je kan de preventiepiramide ook verticaal indelen, alsof je de piramide dwars in twee gelijke helften doorknipt. De linkerhelft staat dan voor attitudevorming, de rechterhelft voor structurele maatregel. Voor een optimaal preventiebeleid zorg je bij voorkeur voor een evenwicht tussen deze twee soorten maatregelen. De sensibilisering voor niet-roken (attitudemaatregel) kan je bijvoorbeeld combineren met de installatie van branddetectoren (structurele maatregel).

Meer over de preventiepiramide lees je in *‘Verbondenheid als antwoord op de-link-wentie?’*

Preventie op een nieuw spoor’ van Anouk Depuydt, Johan Deklerck en Gie Deboutte. Acco Leuwen/Leusden, 2001.

Meer over het project ‘verbondenheid’ via www.verbondenheid.be (in opbouw).

Evacueer je school

Vroeger kwamen veiligheidsaspecten bij een schoolinspectie eerder marginaal aan bod. Vandaag behoren ze tot een vast onderdeel van de doorlichting. Dat brengt voor een school meer werk met zich mee.

Toch moet voor **veiligheid op school** het wiel niet opnieuw worden uitgevonden.

Zestien coördinerende preventieadviseurs van scholengemeenschappen in de provincie Antwerpen pleegden ongeveer 2000 bladzijden over de welzijnsaspecten van een school. De teksten kunnen als voorbeeld dienen om een **preventiebeleid** uit te bouwen.

De preventieadviseur van je school kan via de webstek van de Coördinerende Preventieadviseurs van de provincie Antwerpen (Coprant) de **basisdocumenten over veiligheid op school** bekijken en binnenhalen. Deze voorbeelddocumenten hebben het onder andere over *evacuatierichtlijnen, interventiedossiers, noodplanprocedures, de beveiliging van machines, de opmaak van een beleidsverklaring.*

Ook voor directies van **basisscholen** die vaak willens nillens voor preventieadviseur moeten spelen is dit nuttig materiaal. Je vindt hier onder andere een *‘controlelijst leslokaal basisschool’*.

Op deze webstek vind je links naar sites over andere preventiethema’s: **welzijn, gezondheid, veiligheid en milieu** en verwijzingen naar wetten en uitvoeringsbesluiten.

De preventieadviseur screent zijn school op zeven domeinen: arbeidsveiligheid, bescherming van de gezondheid, psychosociale belasting, ergonomie, arbeidshygiëne, verfraaiing van de arbeidsplaats en leefmilieu.

www.coprant.be

De zandbak wordt afgedekt

In de vragenlijst die de inspectie bij haar schooldoorlichtingen gebruikt, krijgen **milieu**, **hygiëne** en **gezondheid** steeds meer aandacht. De inspectie trekt onder andere na of :

- de lokalen, materialen, ruimten en toiletten voldoende worden onderhouden;
- het mogelijk is de lokalen voldoende te verlichten en verluchten;
- of het voor de kinderen mogelijk is water te drinken;
- de toiletten niet rechtstreeks in verbinding staan met eetzaal of kleedkamers;
- of aan de toiletten de mogelijkheid bestaat om de handen te wassen (met zeep) en te drogen;
- de school aan selectieve afvalinzameling doet;
- er geen afval rond of op de speelplaats of in de gangen rondslingert;
- de school ervoor zorgt dat haar afval geregeld wordt verwijderd;
- de zandbak tegen vervuiling kan worden afgedekt;
- er in de school geen giftige bomen of struiken staan;
- er in de school giftige stoffen aanwezig zijn en of de school over een volledig inventaris van die stoffen beschikt en ze veilig zijn opgeslagen;
- het schoolzwebad aan de Vlaernormen beantwoordt;
- de infrastructuur van de keuken en de refter aan de

regelgeving voor hygiëne voldoet;

- de school over een asbestinventaris beschikt.

Bron: 'Dynamische Inspectie-index Veiligheid en Welzijn op school'

De rode kaken van de hogeschool

'De meeste hogescholen nemen weinig initiatief voor milieuzorg en hebben geen actieve milieuverantwoordelijke.'

Om de werking van de milieudiensten van de 25 Vlaamse hogescholen onderling te vergelijken stelde onderzoeker Wim Van den bergh acht criteria op waaraan een goede milieudienst moet voldoen. **Slechts 3 hogescholen hebben een zeer goed werkende milieudienst.** Die bewijzen wel dat een uitgewerkt milieubeleid voor een hogeschool wel degelijk haalbaar is. **16 van de 25 hogescholen hebben geen of een gebrekkig werkende milieudienst.** Dat resultaat is verontrustend. 6 hogescholen hebben een 'behoorlijk werkende milieudienst'.

Uit de case-studies en de interviews blijkt dat de centrale milieudienst zich weinig bekommert om de milieutoestand van de gedecentraliseerde campussen. De milieu-initiatieven in die campussen gaan uit van gemotiveerde collega's. Pensionering van waardevolle medewerkers, het afstuderen van geëngageerde studenten en de toenemende werkdruk ondermijnen de pogingen om milieuzorg blijvend op de agenda van de hogeschool te houden.

Uit de enquêtes blijkt verder dat:

- ⌘ de taak van milieuverantwoordelijke meestal een klein onderdeel is van een andere functie: bijvoorbeeld een diensthoofd infrastructuur of preventieadviseur. De directies zijn weinig gemotiveerd om milieuzorg in hun beleid te integreren en zo blijft milieu een ondergewaardeerd facet. Elke hogeschool kampt door de opgelegde besparingen met een personeels- en geldgebrek. Milieuzorg is hiervan het slachtoffer. Het ziet er niet naar uit dat deze situatie vlug verandert.
- ⌘ hogescholen met een voltijdse milieuverantwoordelijke heel dynamisch zijn. Studenten zijn er bereid om aan milieu-initiatieven mee te werken als ook het personeel er zich achter schaaft.
- ⌘ de meeste hogescholen **geen zicht hebben op hun wettelijke milieuverplichtingen.** Ze denken dat ze er wel aan voldoen omdat 'dat ooit wel eens in orde is gebracht' of omdat 'de school toch geen

DOCENTENCORPS CYNISCH-AFWACHTEND

milieuvuilend bedrijf is'. Ook hier scoren de hogescholen met een aangestelde milieuoördinator het beste. Een goed opgeleide verantwoordelijke zorgt voor de nodige milieuvergunningen en zorgt ervoor dat een hinderlijke inrichting niet in een hogere klasse dan noodzakelijk valt.

⌘ de aandacht voor milieuzorg en milieueducatie in de hogescholen **in allerlei werkgroepen versnipperd** zit. Helaas is de basis van die werkgroepen te eng om werkelijk de kar te trekken: milieu- en veiligheidscoördinatoren, docenten van de lerarenopleiding, vertegenwoordigers van de netten. Niemand voelt zich aangesproken om die situatie te veranderen.

Een **gecoördineerde actie van de overheid**, onder de vorm van een project als MOS-Groene School, kan deze situatie verhelpen. Hogescholen hebben extra ondersteuning nodig om zich met de milieuwetgeving in

orde te stellen. Een milieuzorgproject voor de hogescholen moet methodieken aanreiken om met een specifiek milieuzorgsysteem in een hogeschool te beginnen en aangeven hoe je aan de milieueducatie van personeel en studenten kan werken. Ook het departement Onderwijs kan een duidelijk signaal geven. Het kan de directies verplichten om hun milieubeleid in hun visie en organisatiecultuur op te nemen. Het docentenkorps moet zijn voortrekkersrol spelen en milieuzorg in de dagelijkse werking van de campussen integreren.

De hoogste tijd dus dat ofwel de overheid ofwel de hogescholen zelf het initiatief nemen om met milieuzorg te starten of ten minste hun wettelijke verplichtingen nakomen. Met de nodige inspanning, de wil van de directie

én het personeel is een **'Groene Hogeschool'** geen utopie.

*Wim Van den bergh, assistent Afdeling
Bouwkunde, Hogeschool Antwerpen
labo.bouwkunde@antwerpen.be*

De thesis 'Onderzoek naar het nut en de implementatie van een milieuoördinator en/of een milieudienst in de Vlaamse hogescholen' (VUB, 2001) onderzoekt de toestand van milieuzorg en de aanwezigheid van een milieuverantwoordelijke in de 25 Vlaamse hogescholen. Het onderzoek bestond uit een schriftelijke enquête gericht aan de milieuverantwoordelijken van alle hogescholen. De antwoorden van de enquête werden aangevuld met interviews en twee case-studies: de campus Paardenmarkt en Academie van de Hogeschool Antwerpen en de campus Horteco Vilvoorde van de Erasmushogeschool Brussel. Naast de verwerking van de resultaten geeft de thesis ook een werkdocument voor beginnende milieuoördinatoren in hogescholen, randinformatie over het onderwerp en een vergelijking met de universiteiten.